

بررسی جامعه‌شناختی تأثیر احساس تبعیض
بر اعتماد اجتماعی اقلیت‌های دینی
(مورد مطالعه: زرتشتیان ساکن در شهر تهران)
(صفحات ۶۳ تا ۸۶)

DOR:20.1001.1.17358663.1399.15.1.3.4

نوع مقاله: پژوهشی

سیده حکیمه هاشمی^۱ * سید رضا صالحی امیری^۲
شهلا کاظمی پور ثابت^۳ * میثم موسایی^۴ * علی بقائی سرابی^۵

پذیرش: ۹۹/۰۱/۱۸

دریافت: ۹۸/۰۸/۲۶

چکیده

کشور ایران در زمره کشورهای ناهمگون و متکثر دینی و مذهبی است و ساختار جمعیتی در آن با پدیده کثرت‌گرایی قومی، دینی و مذهبی مواجه است. عدم توجه به نیازهای اقلیت‌ها در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و توسعه‌ای دولت، موجب ایجاد نگرش اقلیت‌گرایانه در افراد می‌شود و مضاف بر آن به تضعیف اعتماد آنان نسبت به دولت و سایر شهروندان منجر می‌گردد. از این‌رو هدف اصلی این تحقیق بررسی جامعه‌شناختی تأثیر احساس تبعیض اجتماعی بر اعتماد اجتماعی در جامعه زرتشتیان شهر تهران است. سؤال اصلی این تحقیق این است که: تأثیر احساس تبعیض بر اعتماد اجتماعی زرتشتیان ساکن در شهر تهران چگونه است؟ در پژوهش حاضر، نظریات پاتنام، گیدنز، زتومکا، اوفه، راجرز، اسلانر و کلمن به‌عنوان چارچوب نظری تحقیق انتخاب شده‌است. روش تحقیق در این پژوهش از نوع پیمایشی، نمونه‌گیری از نوع خوشه‌ای چند مرحله‌ای و ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه است. جامعه آماری تحقیق را کلیه زرتشتیان ساکن در شهر تهران، تشکیل می‌دهند که برابر آمار انجمن زرتشتیان تهران حدود هفت هزار نفر می‌باشند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، برابر با ۱۹۱ است که برای اطمینان بیشتر ۲۱۰ پرسش‌نامه جمع‌آوری شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد میزان اعتماد اجتماعی ۲۰/۹ درصد پاسخگویان در سطح پایین، ۵۲/۴ درصد در سطح متوسط و ۲۶/۷ درصد در سطح بالا قرار دارد. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد در جامعه زرتشتیان شهر تهران، احساس تبعیض بر اعتماد اجتماعی افراد موثر است.

واژگان کلیدی: احساس تبعیض، اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم‌یافته، اعتماد نهادی، جامعه زرتشتیان شهر تهران.

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران hashemi713@gmail.com

۲. استادیار مدیریت فرهنگی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) salehi@srbiau.ac.ir

۳. دانشیار گروه جمعیت‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران skazemipour@gmail.com

۴. استاد گروه برنامه‌ریزی و توسعه اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران mousaai@ut.ac.ir

۵. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

۱- بیان مسأله

اعتماد اجتماعی یکی از اجزاء اصلی سرمایه اجتماعی است و معمولاً آن را به منزله یکی از شاخص‌های کلیدی در بررسی سرمایه اجتماعی به کار می‌برند. حتی در مواقعی می‌توان گفت که «بهترین یا تنهاترین شاخص در زمینه بررسی سرمایه اجتماعی است» (Deihey, 2003: 3). در واقع «اعتماد اجتماعی لازمه رسیدن به توسعه اجتماعی است و یکی از کارکردهای توسعه اجتماعی به رسمیت شناختن گروه‌ها و افراد و حضور برابر آن‌ها در جامعه است. می‌توانیم بگوییم توسعه اجتماعی، فرایند به رسمیت شناختن گروه‌ها و هویت‌ها و توزیع مجدد امکانات و منابع بر اساس آن است. در پروسه توسعه اجتماعی نقش گروه‌های قومی در جوامع چند قومی از اهمیت بسزایی برخوردار است. توسعه اجتماعی به‌عنوان توسعه‌ای یکپارچه، همگن و غیرقابل تجزیه معطوف است به آحاد ملت و کل مردم، به همه گروه‌های اجتماعی از جمله گروه‌های قومی، به همه کسانی که عضو یک خانواده عظیم به نام ملتند بدون هیچ تبعیض و گریزی. اگر توسعه اجتماعی به مفهوم دقیق کلمه موجب ارتقاء سطح کمی و کیفی زندگی گروه‌های قومی در همه ابعاد و اجزاء نگردد و یا به گونه‌ای تبعیض‌گونه، حاشیه‌رانی و طرد برخی گروه‌های قومی را در پی داشته باشد، این پروسه توسعه اجتماعی به دنبال ندارد بلکه حتی در بطن خویش درازمدت به جای توسعه و تعالی اجتماعی، نطفه منازعات قومی را می‌پروراند. تا موقعی که تأمین نیازها به‌صورت عادلانه و متوازن نسبت به گروه‌های اقلیت و اکثریت انجام نپذیرد صحبت از جایگاه واقعی گروه‌های قومی در توسعه اجتماعی امری عبث است» (ازکیا و احمدرش، ۱۳۹۴: ۴۰-۳۱). از این رو بررسی میزان اعتماد اجتماعی و بررسی عوامل مؤثر بر افزایش و کاهش اعتماد اقلیت‌های دینی به‌عنوان ابزاری برای رسیدن به توسعه اجتماعی از اهمیت خاصی برخوردار است. چراکه «اگر اقلیت‌های دینی حجم بالایی از مسائل و مشکلات را در درون جامعه داشته و بر این باور باشند که این مشکلات ریشه در اختلافات دینی آن‌ها با اکثریت دارد؛ در این صورت زمینه برای بروز نارضایتی هدفمند و تبدیل شدن آن به اقلیت‌گرایی دینی به میزان زیاد فراهم می‌شود. یک راه در واکنش به چنین وضعیتی، رسیدگی به مسائل اقلیت‌های دینی و تلاش برای کاهش آن‌هاست که به‌طور طبیعی می‌تواند اعتمادسازی کند و از این طریق مانع از تکوین و پدیدار گشتن اقلیت‌گرایی دینی شود» (افتخاری، ۱۳۸۳: ۲۷۴-۲۷۳).

«امروزه به دلیل گسترده‌گی روابط اقتصادی و افزایش مهاجرت‌ها، تحت تأثیر پدیده جهانی شدن کمتر کشوری را می‌توان یافت که با پدیده تنوع روبه‌رو نباشد» (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۶۲). جامعه ایران نیز از منظر دینی و مذهبی، جامعه‌ای متکثر است و ساختار جمعیتی در ایران با پدیده کثرت‌گرایی قومی، دینی و مذهبی مواجه است. گرچه دین رسمی در کشور ایران، اسلام و مذهب رسمی آن، شیعه است اما در کنار اکثریت مسلمان شیعه، اقلیت‌های دینی و مذهبی فراوانی نیز زندگی می‌کنند. قانون اساسی ایران در سال ۱۹۷۹، مسیحیان (ارمنی‌ها و آشوری‌ها)، زرتشتیان و یهودیان را به‌عنوان اقلیت‌های مذهبی به رسمیت شناخته است؛ اما تعداد زیادی از اقلیت‌های مذهبی ساکن ایران به دلیل سیاست‌های دولت پس از انقلاب، از ایران مهاجرت کرده‌اند (cecilin, 2016: 100). با اینکه «آیین زرتشت در حدود سه‌هزار سال پیش در میان مردم ایران پدید آمد و دین اکثریت ایرانیان بود» (foltz, 2011: 73) این مسئله در مورد زرتشتیان نیز صدق می‌کند. کمبودهای عمده‌ای در جامعه زرتشتیان وجود دارد» (Bolourchi, 2018: 746). امروزه زرتشتیان ابراز می‌کنند «با وجود اختلافاتی که با اکثریت مسلمان دارند، اکنون شرایط برای آن‌ها در ایران بهتر از هر زمان دیگر در طول چهارده قرن گذشته است. اکنون آن‌ها دارای حقوق قانونی کامل و همچنین دارای یک نماینده در مجلس هستند. تعداد قابل ملاحظه سازمان‌های مختلف زرتشتیان در سراسر کشور شگفت‌آور است و فعالیت‌های آن‌ها بی‌شمار است (جشن‌های مذهبی، رویدادهای فرهنگی مانند نمایشگاه‌های هنری و تئاترهای نمایشی، برنامه‌های آموزشی از جمله آموزش‌های دینی و اعتقادی، کارگاه‌های علمی در مورد موضوعات و شاید از همه مهم‌تر، فعالیت‌های ورزشی). حتی زرتشتیان از برخی امتیازها و حقوقی که اکثریت مسلمان ایرانی از آن محرومند، برخوردار هستند و جوانان زرتشتی، آزادی بیشتری نسبت به مسلمانان دارند، با این حال آن‌ها هنوز تمایل به مهاجرت دارند (foltz, 2011: 78-79). به طوری که تعداد قابل ملاحظه‌ای از زرتشتیان در دهه‌های اخیر از ایران مهاجرت کرده‌اند (cecilin, 2016: 100). از جمله مواردی که زرتشتیان اغلب از آن‌ها گله دارند، اعمال تبعیض در مسائل آموزشی، کار یا اختلاف در مورد املاک است (foltz, 2011: 78). در مقابل زرتشتیان سعی می‌کنند با نپذیرفتن غیر زرتشتیان در اجتماعات خود، پرهیز از ازدواج با غیر زرتشتیان، تلاش برای زیست در مناطق خاص خود و تحصیل فرزندان در مدارس

ویژه زرتشتیان، حس تعلق و همبستگی را در میان خود افزایش داده؛ به کیفیت زندگی خود از خلال اهمیت دادن به پیشرفت شغلی و تحصیلی بیفزایند. همچنین سعی می‌کنند برای حفظ دین خود و به رسمیت شناخته شدن در جامعه و از دست ندادن حقوق قانونی خویش، به شکلی کاملاً مسالمت‌آمیز در میان جامعه مسلمانان ایرانی به زیست آرام ادامه دهند. با وجود آنکه زرتشتیان در ایران به‌عنوان اقلیت به رسمیت شناخته شدند و زندگی مسالمت‌آمیزی با اکثریت مسلمان دارند، از نظر برابری حقوق اجتماعی و سیاسی با تبعیض‌هایی مواجهند (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۲۰-۵۱۹).

بنابراین با توجه به این موارد و از آنجا که احساس بی‌اعتمادی در گروه‌های اقلیت تأثیرات منفی بر انسجام ملی و مشارکت اجتماعی گذاشته و در نهایت گرایش به اقلیت-گرایی را افزایش می‌دهد، دغدغه اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر احساس تبعیض اجتماعی بر اعتماد اجتماعی در جامعه زرتشتیان شهر تهران است. سؤال اصلی این پژوهش این است که؛ تأثیر احساس تبعیض بر اعتماد اجتماعی زرتشتیان ساکن در شهر تهران چگونه است؟ سؤال‌های فرعی این پژوهش این است که آیا ویژگی‌های فردی (سن، جنس، وضعیت تأهل و وضعیت مسکن) زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها مؤثر است؟ و آیا پایگاه اجتماعی - اقتصادی زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها مؤثر است؟

۲- ادبیات پژوهش

۲-۱- ادبیات تجربی

غلامی و علیزاده (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای با عنوان: «تحلیل جامعه‌شناختی مفهوم غرور ملی در ایران»، مفهوم غرور ملی را در هفت مرکز استان کشور به صورت پیمایشی مورد مطالعه قرار دادند. جامعه آماری این تحقیق را همه ساکنان ۱۵ سال به بالاتر ساکن استان‌های کشور تشکیل دادند. حجم نمونه در استان تهران ۸۰۰ نفر و در شش مرکز استان دیگر (سنندج، بجنورد، گرگان، بیرجند، اهواز و بوشهر)، هر کدام ۲۰۰ نفر (در جمع ۲۰۰۰ نفر) و نمونه‌گیری در این تحقیق خوشه‌ای چند مرحله‌ای بوده است. یافته‌ها نشان داد که ارتباط معناداری بین متغیرهای اساسی رضایت از اوضاع اقتصادی و اجتماعی، احساس مشروعیت نظام سیاسی و احساس تبعیض بین افراد با مفهوم غرور ملی وجود دارد.

محمدی و زنگنه (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان: «سنجش عوامل مؤثر بر اعتماد شهروندان به شهرداری؛ مورد مطالعه شهروندان شهر نیشابور»، پرسش‌شوندگان وجود اعتماد در بین افراد و گروه‌ها و سازمان‌های مختلف اجتماعی را از عوامل مهم مؤثر در انسجام و یکپارچگی جامعه را می‌دانستند. جامعه آماری این تحقیق شامل خانواده‌های ساکن در نیشابور است. نمونه‌گیری به شیوه خوشه‌ای چند مرحله‌ای منظم و حجم نمونه تعداد ۳۸۴ نفر می‌باشد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسش‌نامه است. این مقاله توصیفی - تحلیلی و پیمایشی بوده و از طریق بررسی‌های میدانی و پرسش‌نامه صورت گرفته است. نتایج تحقیق نشان داد که میزان اعتماد ۳۰ درصد از افراد به شهرداری کم، ۵۰ درصد متوسط و ۲۰ درصد در حد زیاد می‌باشد. همچنین در این تحقیق نتایج تحلیلی نشان داد که بین متغیرهای تجربه تبعیض، احساس امنیت، اعتماد نهادی، میزان فساد اداری، امیدواری به ارضای نیاز، عضویت گروه‌های رسمی و عضویت گروه‌های غیررسمی با میزان اعتماد شهروندان به شهرداری رابطه معناداری وجود دارد و در جهت افزایش اعتماد شهروندان به شهرداری، راهکارهایی چون ایجاد بستری برای فراهم نمودن عدالت اجتماعی و رفع تبعیض، تغییر نحوه مدیریت شهر، افزایش احساس امنیت ارائه گردید.

۲-۲- ادبیات نظری

هر تحقیق و هر پژوهشگری برای دستیابی به اهداف تحقیقی خود نیازمند چارچوب و قالب‌های نظری و تئوریک است که با استفاده از آن‌ها بتواند کار خود را سازماندهی کند. از آنجا که اعتماد اجتماعی از مفاهیمی است که در قالب‌های متنوعی به آن پرداخته شده است، در این تحقیق نیز با اتخاذ چارچوب نظری به صورت مناسب‌تر و واقع بینانه‌تری، به بررسی این موضوع پرداخته خواهد شد.

رابرت پاتنام اعتماد را بُعدی از سرمایه اجتماعی می‌داند که بر سه نوع تقسیم می‌شود: «اعتماد بین‌شخصی» که همان اعتماد مستقیم و چهره‌به‌چهره است که میان اعضای جامعه وجود دارد؛ «اعتماد تعمیم‌یافته» که در سطحی گسترده‌تر از خانواده، دوستان و آشنایان قرار می‌گیرد و «اعتماد نهادی» یا رسمی که همان اعتماد به نظام یا سیستم است و متوجه ساختارهای غیرشخصی می‌باشد (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۱).

اعتماد بین‌شخصی یا درون‌گروهی معمولاً در جوامع سنتی که الگوی خاص‌گرایی در آن حاکم است به چشم می‌خورد و از این رو می‌توان آن را اعتماد سنتی نیز خواند. اعتماد تعمیم‌یافته یا برون‌گروهی و اعتماد نهادی یا ساختاری که عموماً در جوامع مدرن به چشم می‌خورند اصطلاحاً اعتماد مضمونی یا کارکردی هم خوانده می‌شوند (اوجاقلو و زاهدی، ۱۳۸۴: ۱۰۳-۱۰۲). پاتنام اعتماد را به‌عنوان یک ویژگی فردی نیز می‌نگرد و میزان اعتماد افراد را با وضعیت پایگاه اجتماعی، میزان تحصیل، میزان درآمد و تجارب شخصی آن‌ها مرتبط می‌داند (Putnam, 1993: 167). وی معتقد است بی‌اعتمادی در بین درآمد و منزلت پایین و نیز اعضای گروه‌های اقلیت (قومی، مذهبی و ...) و کسانی که احساس رضایت از زندگی خود ندارند، رایج‌تر است. از این‌رو دیدگاه اعتماد اجتماعی، حاصل تجربه‌های زندگی است و کسانی که زندگی موفقیت‌آمیزی دارند نسبت به کسانی که از فقر، بیکاری، تبعیض و محرومیت اجتماعی رنج می‌برند، دارای اعتماد بیشتری هستند (وئوقی و آرام، ۱۳۸۸: ۱۴۳).

زئومکا معتقد است حد فاصل بین اعتماد بین‌شخصی و اعتماد اجتماعی، طبقات اجتماعی قرار دارند، اکثر افرادی که در ویژگی‌های معین و مشترک با آن‌ها سهیم هستیم، که از آن جمله اعتماد یا عدم اعتماد ممکن است به سمت جنسیت و سن سوق داده شود (وئوقی و آرام، ۱۳۸۸: ۱۴۳). به اعتقاد زئومکا، شاخص‌های سرمایه‌جمعی که با قوی‌ترین پشتوانه حمایتی از افراد، آن‌ها را برای اعتماد آماده می‌سازد، عبارتند از: ۱. ثروت: عامل ثروت که نشان می‌دهد کسانی که در پایین‌ترین درجه‌ی مراتب اقتصادی و اجتماعی هستند، معمولاً نمی‌توانند امیدوار باشند که آینده‌ی نسبتاً خوبی داشته باشند. پایگاه طبقاتی آن‌ها احتمالاً شرایطی را به‌وجود آورده است که در آن شرایط، بدبینی و عدم اعتماد، امری واقع‌بینانه است و نتیجه معکوس آن به سبب پایگاه اقتصادی و اجتماعی بالا به وجود می‌آید؛ ۲. شغل مطمئن: عامل دیگر که اهمیتی مشابه دارد عبارت است از شغل مطمئن. پایگاه شغلی ثابت و قابل اعتماد به‌عنوان یک منبع تلقی می‌شود که به شخص، - گرایش خوش‌بینانه‌تری نسبت به جهان ارائه می‌دهد؛ ۳. تعدد نقش: یکی از عوامل وابسته به شغل عبارت است از تعدد نقش‌های اجتماعی که افراد در جامعه ایفا می‌کنند یا تنوع مجموعه سمت‌های شغلی افراد؛ ۴. عامل مهم بعدی عبارت است از قدرت. قدرت به‌علت اینکه یکی از قابل‌تبدیل‌ترین اشکال سرمایه است و می‌تواند برای واداشتن

دیگران به رفتار قابل اعتماد به کار گرفته شود مهم تلقی می‌شود. ۵. تحصیلات. این عامل نقش چندگانه‌ای در ایجاد اعتماد و نیز از بین بردن آن ایفا می‌کند. تحصیلات برای ارزیابی مناسب و دقیق از قابلیت اعتماد، امری حیاتی محسوب می‌شود (زتومکا، ۱۳۸۴: ۱۵۰-۱۴۷).

راجرز در تحلیل خود، برویژگی‌های فردی، روانی و انگیزشی تأکید کرده است. به نظر وی یکی از ویژگی‌های مهم جوامع سنتی، عدم اعتماد متقابل، بدگمانی و حيله‌گری در روابط است (موسوی، ۱۳۸۴: ۳۰۵).

اوفه معتقد است هرچه فردی که اعتماد می‌کند راحت‌تر بتواند به منابع دیگر از جمله قدرت، پول، اطلاعات و غیره متوسل شود در برابر از میان رفتن رابطه اعتماد کمتر آسیب‌پذیر خواهد بود. در نتیجه ثروتمندان، قدرتمندان و کسانی که اطلاعات زیادی دارند می‌توانند هزینه‌های اعتماد را بپردازند چون به راحتی می‌توانند درهم شکستن اعتماد را تحمل کنند ولی اعتمادکنندگان یا معتمدین کم قدرت‌تر ممکن است از درهم شکستن رابطه اعتماد به شدت متضرر شوند. هرچه یک فرد ثروتمندتر باشد راحت‌تر می‌تواند اعتماد کند و از اعتماد دیگران بهره‌مند شود و برعکس (وئوکی و آرام، ۱۳۸۸: ۱۴۳).

اسلانر نیز در باب اعتماد معتقد است، حوزه تعامل ارتباطی از سطح روابط و تعامل درون‌گروهی به تعامل بین‌گروهی و نهادی ارتقا می‌یابد. اعتماد اعضای جامعه به نهادها، اصناف اجتماعی و نقش‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. اعتماد تعمیم‌یافته به اعتماد به دیگران یا غیرخودی‌ها دلالت دارد که حالت انتزاعی‌تر آن به نهادها و سازمان‌هایی مانند مدرسه، دانشگاه، ارتش، نظام قضایی، نیروی انتظامی، بانک‌ها، ادارات، مجلس یا کارخانه‌ها و ... معطوف است (غفاری، ۱۳۸۶: ۱۸۳).

گیدنز معتقد است که اعتماد در جوامع مدرن، در روابط چهره‌به‌چهره ظاهر می‌شود. وی بیان می‌کند که در این جوامع، روابط غیرشخصی بیش از پیش روابط شخصی را به تحلیل برده و اعتماد غیرشخصی شکل گرفته است. در این جوامع اعتماد به‌عنوان طرحی نشان داده می‌شود که طرفین باید روی آن کار کنند و آن را جلب کنند (گیدنز، ۱۳۹۸: ۲۲).

کلمن معتقد است که مفاهیم ذهنی یک جامعه برای برقراری اعتماد و محتوای

قضاوت‌ها و ارزیابی‌ها، می‌تواند مدخل ارزشمندی در تحقیقات اجتماعی باشد. کنشگران، باتوجه به قضاوت و عملکرد دیگران، بر اساس ملاحظات عقلانی آنچه که بهترین است و با در نظر گرفتن راه‌حل‌های گوناگونی که در برابر آن‌ها وجود دارد، اعتماد می‌کنند؛ اما توزیع «سنی»، «جنسی»، «نژادی» و سایر ویژگی‌های کسانی که با آن‌ها ارتباط دارند و توزیع واقعی آن ویژگی‌ها در جمعیت، تعیین می‌کند که آن‌ها با چه راه‌حلی روبرو هستند. این‌گونه اطلاعات ساختاری می‌توانند به توزیع برقراری اعتماد کمک کند و تغییرات آن را پیش‌بینی نماید (کلمن، ۱۳۹۰: ۱۵۳).

بر مبنای این نظریه‌ها، فرضیه‌های این پژوهش به صورت زیر گمانه‌زنی می‌شود:

- ویژگی‌های فردی (سن، جنس، وضعیت تأهل و وضعیت مسکن) زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است.

- پایگاه اجتماعی - اقتصادی زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است.

- احساس تبعیض زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است.

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر از آنجا که بیشتر به سنجش نگرش و ذهنیت افراد می‌پردازد، بر اساس رویکرد کمی و با استفاده از روش پیمایشی، انجام شده است. واحد تحلیل، فرد و بنابراین سطح آن، خرد می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش را جامعه زرتشتیان ساکن در شهر تهران تشکیل می‌دهند که با توجه به آمار انجمن زرتشتیان تهران، حدود هفت هزار نفر است. همچنین در این تحقیق در جمع‌آوری اطلاعات مقدماتی و نظریه‌ها از روش اسنادی استفاده شده است. با عنایت به سکونت اغلب زرتشتیان در مناطق مشخص شهر تهران و با رعایت اصل تصادفی بودن نمونه، در این تحقیق از نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای برای مشخص کردن پاسخگویان استفاده شد. بدین صورت که در مرحله اول از بین مناطق ۲۲ گانه شهر تهران ۳ منطقه (مناطق ۴، ۶ و ۱۲) از مناطقی که بیشترین زرتشتی‌نشین را دارند، به صورت تصادفی، انتخاب شدند. در مرحله بعدی از هر منطقه چند محله که بیشترین زرتشتی‌نشین را دارند (تهرانپارس، امیرآباد، تخت طاووس، یوسف‌آباد، سی‌تیر) و از هر محله دو یا سه بلوک انتخاب شدند. در نهایت از میان هر بلوک نیز به صورت

بلوک گردشی تعدادی منزل به صورت تصادفی انتخاب شدند و با مراجعه به آن‌ها، از هر خانوار در صورت زرتشتی بودن یک نفر به عنوان پاسخگو انتخاب گردید. البته در صورتی که آن خانوار زرتشتی نبودند یا پاسخگو نبودند، واحد بعدی آن جایگزین واحد نمونه شد. شیوه انتخاب تعداد واحدهای مسکونی در داخل هر یک از بلوک‌ها نیز تصادفی بود، بدین صورت که تعداد واحدهای مسکونی موجود در بلوک مورد نظر بر تعداد پرسش‌نامه‌هایی که باید در آن بلوک پر می‌شد تقسیم شد و این عدد به عنوان فاصله بین واحدها در نظر گرفته شد و اولین واحد نیز در ضلع جنوب شرقی هر بلوک انتخاب شد و واحدهای بعدی با رعایت فاصله انتخاب گردید. همچنین برای تعیین اندازه نمونه، با توجه به محدود بودن جامعه، چون تعداد جمعیت تحقیق مشخص است (حدود ۷۰۰۰ نفر)، از فرمول کوکران استفاده شد. همچنین در این پژوهش با توجه به جامعه آماری که اقلیت‌ها هستند و با استفاده از فرمول فوق و در نظر گرفتن ۰/۰۷ دقت و همچنین مقدار ۰/۵ برای p و q ، حجم نمونه برابر با ۱۹۱ محاسبه شد. برای اطمینان بیشتر در این تحقیق، تعداد بیشتری نمونه در نظر گرفته شد و در نهایت ۲۱۰ پرسش‌نامه مورد تأیید قرار گرفت. برای حصول اطمینان از اعتبار پرسش‌نامه، از اعتبار صوری استفاده شد؛ یعنی سنج‌ها توسط صاحب نظران و اساتید دانشگاهی در این حوزه بررسی شد. همچنین پرسش‌نامه با پرسش‌نامه‌های سایر تحقیقات و پایان‌نامه‌ها در این موضوع مقایسه گردید و به کتب معتبر مراجعه و از برخی از پرسش‌نامه‌های آزمون‌شده قبلی کمک گرفته شد. برای سنجش پایایی پرسش‌نامه این تحقیق با استفاده از ۳۰ پرسش‌نامه، میزان آلفای کرونباخ به دست آمده است، که نشان داد مقیاس از اعتبار کافی برای سنجش متغیرها و شاخص‌های آن برخوردار است، چرا که مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ است.

۴- تحلیل تجربی

۴-۱- یافته‌های توصیفی تحقیق

در این بخش در ابتدا ویژگی‌های جمعیتی (جنسیت، سن، وضعیت تأهل، وضعیت مسکن، میزان تحصیلات و...) پاسخ‌دهندگان و سپس پایگاه اجتماعی و متغیرهای تحقیق با توجه به نتایج پژوهش توصیف می‌شوند.

در این پژوهش از مجموع پاسخگویان از نظر جنس، ۵۵ درصد از آن‌ها را زنان

تشکیل داده‌اند که مد یا بیشترین فراوانی محسوب می‌شود و ۴۵ درصد از پاسخگویان را مردان تشکیل داده‌اند.

از ۲۱۰ نفر پاسخگو در مورد متغیر سن، ۱۱ درصد از پاسخگویان در سن زیر ۲۰ سال قرار دارند. ۳۱/۴ درصد در سنین ۲۱ تا ۳۰ سال، ۱۱/۹ درصد در سنین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۱۸/۶ درصد در سنین ۴۱ تا ۵۰ سال و در نهایت ۲۷/۱ درصد از آن‌ها دارای سن بالای ۵۰ سال هستند. لازم به ذکر است مد یا بیشترین فراوانی مربوط به سنین ۲۱ تا ۳۰ سال است. از مجموع پاسخگویان از حیث وضعیت تأهل، ۵۰/۷ درصد از آن‌ها را افراد متأهل تشکیل می‌دهد که مد یا بیشترین فراوانی محسوب می‌شود. ۴۲/۹ درصد افراد نیز مجرد، ۲/۴ درصد مجرد بر اثر طلاق و ۳/۹ درصد مابقی شامل افراد مجرد بر اثر فوت همسر می‌باشد.

از مجموع پاسخگویان از حیث وضعیت مسکن، ۶۴/۲ درصد از پاسخگویان مالکند که مد یا بیشترین فراوانی محسوب می‌شود و ۳۴/۸ درصد مستأجر هستند. نتایج درصدی تحقیق نشان می‌دهد، بیشترین فراوانی شغل به ترتیب مربوط به خانه-دار (۲۰ درصد)، دانشجو (۱۶/۶ درصد)، آزاد و کارمند به‌طور مساوی (هر کدام ۱۵/۱ درصد) است.

از مجموع پاسخگویان به‌لحاظ تحصیلات، ۵/۳ درصد از ایشان دارای سطح تحصیلی ابتدایی یا بی‌سواد هستند، تحصیلات ۲۹/۸ درصد سیکل و دیپلم، ۵۴/۳ درصد فوق دیپلم و لیسانس، ۶/۷ درصد فوق لیسانس و ۳/۸ درصد دکتری‌اند. از مجموع پاسخ‌گویان به‌لحاظ میزان درآمد ماهیانه خانواده، ۴/۷ درصد از افراد دارای سطح درآمد کمتر از یک میلیون تومان، ۴۲/۴ درصد یک تا ۳ میلیون، ۲۷/۷ درصد ۳ میلیون و یک تا ۵ میلیون، ۱۵/۲ درصد ۵ میلیون و یک تا ۷ میلیون و ۹/۹ درصد مابقی دارای درآمد بیش از ۷ میلیون بودند.

جدول ذیل مربوط به پایگاه اجتماعی- اقتصادی پاسخگویان است که برای توصیف روشن‌تر آن، از ترکیب و رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به آن (میزان تحصیلات و منزلت شغلی پاسخگویان و درآمد ماهیانه خانواده آنان) استفاده گردیده است. همان‌طور که نتایج درصدی جدول نشان می‌دهد، ۳۱/۱ درصد افراد دارای سطح پایگاه اجتماعی- اقتصادی پایین، ۵۷/۹ درصد در سطح متوسط و ۱۰/۹ درصد از سطح بالایی برخوردارند.

جدول (۱): توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان برحسب "پایگاه اجتماعی- اقتصادی"

فراوانی	درصد	درصد خالص
پایین	۵۷	۳۱.۱
متوسط	۱۰۶	۵۷.۹
بالا	۲۰	۱۰.۹
جمع	۱۸۳	۱۰۰
بی پاسخ	۲۷	۱۲.۹
جمع	۲۱۰	۱۰۰

چنانکه مشاهده می‌شود، در این پژوهش برای سنجش میزان اعتماد اجتماعی از ترکیب سه بعد اعتماد؛ اعتماد بین‌شخصی یا درون‌گروهی، اعتماد تعمیم‌یافته یا برون‌گروهی و اعتماد نهادی یا ساختاری استفاده شده است.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد، توزیع درصدی پاسخگویان درمورد هر یک از گویه‌های اعتماد بین‌شخصی (درون‌گروهی) عبارتند از: در رابطه با گویه "حاضرم هر وقت دوستانم لازم داشته باشند اتومبیل خود را به آن‌ها قرض بدهم"، بیشترین درصد یعنی ۲۷/۸ درصد مربوط به گزینه مخالف می‌باشد. در رابطه با گویه "هر زمانی که به مسافرت می‌روم، امنیت منزل را به نزدیکانم (اقوام، دوستان یا...) می‌سپارم"، بیشترین درصد (۳۹/۵ درصد) مربوط به گزینه موافقم است. در پاسخ به گویه "رازهای زندگی‌ام را با اعضای خانواده (یا دوستان نزدیک) خود درمیان می‌گذارم"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم با میزان ۳۷/۱ درصد است. در پاسخ به گویه "آشنایان نزدیک به من، همیشه روی قول و قرارهایشان پایبندند"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم با ۴۸/۶ درصد. در رابطه با گزینه "دوستان و آشنایان من دارای ظاهر و باطنی یکسان (صادق) نیستند"، بیشترین درصد مربوط به گزینه مخالف با ۳۵/۴ درصد. در پاسخ به گویه "برخی از دوستان (یا نزدیکان) من برای رسیدن به اهدافشان قول و قرارهای گذشته‌شان را فراموش می‌کنند"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم و ۳۶/۲ درصد و در نهایت در رابطه با گویه "اگر یکی از نزدیکانم بخواهد از تسهیلات مالی (مثلاً گرفتن وام) استفاده کند، حاضرم ضامن بانکی وی شوم"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم و ۴۲/۶ درصد این گزینه را انتخاب کرده‌اند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد، توزیع درصدی پاسخگویان در مورد هر یک از گویه‌های اعتماد تعمیم‌یافته (بین‌گروهی) عبارتند از: در رابطه با گویه "حاضریم از افراد ادیان دیگر (غیر زرتشتی) در ایران، دوست نزدیک بگیریم"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم با ۴۸/۸ درصد می‌باشد. در ارتباط با گویه "در لحظات حساس می‌توانم روی افراد غیر زرتشتی هم وطنم، حساب باز کنم"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم و ۵۱/۴ درصد می‌باشد. در پاسخ به گویه "حاضر نیستم با افراد غیر زرتشتی در یک پروژه سرمایه‌گذاری مشترک کنیم"، بیشترین درصد مربوط به گزینه مخالفم با ۴۲/۱ درصد. در پاسخ به گویه "گاهی اوقات مسائل شخصی‌ام را با افرادی که نسبت خانوادگی نزدیک نداریم در میان می‌گذارم"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم و ۲۷/۶ درصد. در رابطه با گزینه "اگر افراد غیر زرتشتی، از من پول قرض بخواهند به آن‌ها می‌دهم"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم با ۴۵ درصد. بیشترین درصد در پاسخ به گویه "حاضر نیستم با افراد غیر زرتشتی رابطه سببی ایجاد کنم (ازدواج کنم)". ۳۴/۸ درصد و مربوط به گزینه موافقم؛ و در نهایت بیشترین درصد در رابطه با گویه "حاضریم با افراد غیر زرتشتی اما با خصوصیات اخلاقی خوب زندگی کنم تا اینکه صرفاً در بین نزدیکانم باشم". ۴۳/۳ درصد و مربوط به گزینه موافقم می‌باشد.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد، توزیع درصدی پاسخگویان در مورد هر یک از گویه‌های اعتماد نهادی عبارتند از: در رابطه با گویه "افرادی که در نهادهای مرتبط با اقلیت‌های دینی (مانند اداره کل مجامع، تشکل‌ها و فعالیت‌های فرهنگی وزارت ارشاد) مشغول به کار هستند، وجدان کاری دارند"، ۳۷.۱ درصد گزینه متوسط و ۴۴/۷ درصد گزینه موافقم تا بسیار موافقم را انتخاب کرده‌اند. در رابطه با گویه "هنگام سختی‌ها نهادهای مرتبط با اقلیت‌های دینی، به داد ما خواهند رسید"، ۳۳/۵ درصد گزینه متوسط و ۴۰/۷ درصد گزینه موافقم تا بسیار موافقم را انتخاب کرده‌اند. در پاسخ به گویه "کارمندان نهادهای مرتبط با اقلیت‌های دینی، پاسخ‌های مسئولانه‌ای به مطالبات ارباب رجوع نمی‌دهند"، ۵۱/۷ درصد گزینه متوسط و ۲۸/۲ درصد گزینه موافقم تا بسیار موافقم را انتخاب کرده‌اند. در پاسخ به گویه "رؤسا و مسئولان نهادهای مرتبط با اقلیت‌های دینی، به وعده‌هایشان عمل نمی‌کنند"، ۴۷/۸ درصد گزینه متوسط و ۲۹ درصد گزینه موافقم تا بسیار موافقم را انتخاب کرده‌اند. در رابطه با گزینه "به شکایت‌های

مردمی اقلیت‌های دینی، زود رسیدگی می‌شود"، ۴۴ درصد گزینه متوسط و ۴۳ درصد گزینه مخالفم تا بسیار مخالفم را انتخاب کرده‌اند. در پاسخ به گویه "پارتی‌بازی در اداره ها زیاد است و معمولاً عدالت اداری، نسبت به پیروان اقلیت‌های دینی، اجرا نمی‌شود"، ۲۶/۲ درصد گزینه متوسط و ۶۸/۶ درصد گزینه موافقم تا بسیار موافقم را انتخاب کرده‌اند و در نهایت در رابطه با گویه "کارمندان اداره‌ها تمامی تلاششان را برای جلب رضایت نسبی ارباب رجوع (پیروان اقلیت‌های دینی) می‌کنند." ۵۲/۶ درصد گزینه متوسط و ۲۷/۷ درصد گزینه مخالفم تا بسیار مخالفم را انتخاب کرده‌اند.

جدول (۲): توزیع درصدی پاسخگویان برحسب "اعتماد اجتماعی و ابعاد آن"

پایین	متوسط	بالا	
۱۹.۷	۵۶.۷	۲۳.۶	میزان اعتماد بین شخصی
۱۳.۵	۶۱.۴	۲۵.۱	میزان اعتماد بین شخصی
۱۲.۹	۵۱.۵	۳۵.۶	میزان اعتماد نهادی
۲۰.۹	۵۲.۵	۲۶.۷	میزان اعتماد اجتماعی

جدول شماره ۲ مربوط به میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان و ابعاد آن می‌باشد. همانطور که نتایج درصدی جدول نشان می‌دهد به لحاظ اعتماد اجتماعی، ۲۰/۹ درصد افراد در سطح پایین، ۵۲/۴ درصد در سطح متوسط و ۲۶/۷ درصد در سطح بالایی قرار دارند. بنابر این میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان در این تحقیق در حد متوسط ارزیابی شده است.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد، توزیع درصدی پاسخگویان درمورد هر یک از گویه‌های احساس تبعیض عبارتند از: "در مقایسه با سایر ادیان ایرانی به فرهنگ و زبان ما توجه نمی‌شود"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم و ۴۱/۹ درصد است. در رابطه با گویه "دولت به خواسته‌های زرتشتیان توجه نمی‌کند"، بیشترین درصد مربوط به گزینه موافقم و ۳۴/۳ درصد می‌باشد. در پاسخ به گویه "آموزش و پرورش به مدارس زرتشتی، توجه زیادی می‌کند"، بیشترین درصد مربوط به گزینه متوسط و ۴۰/۷ درصد است. در پاسخ به گویه "به عمران و آبادانی در مناطق زرتشتی نشین توجه می‌شود"، بیشترین درصد مربوط به گزینه متوسط و ۴۷/۱ درصد است. در رابطه با گزینه "میراث فرهنگی به

آتشکده‌ها توجه لازم دارد"، بیشترین درصد مربوط به گزینه مخالفم و ۳۷/۱ درصد و در نهایت در رابطه با گویه "به زرتشتیان اجازه ورود به پست‌های کلیدی دولتی داده نمی‌شود"، ۳۹/۴ درصد گزینه موافقم را بیشتر انتخاب کرده‌اند.

جدول (۳): توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان برحسب "میزان احساس تبعیض"

درصد خالص	درصد	فراوانی	
۲۲.۴	۲۱.۹	۴۶	پایین
۴۹.۳	۴۸.۱	۱۰۱	متوسط
۲۸.۳	۲۷.۶	۵۸	بالا
۱۰۰	۹۷.۶	۲۰۵	جمع
	۲.۴	۵	بی پاسخ
	۱۰۰	۲۱۰	جمع

جدول شماره ۳ مربوط به میزان احساس تبعیض پاسخگویان می‌باشد که برای توصیف روش‌تر آن، از ترکیب و رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به آن استفاده گردیده است. همانطور که نتایج درصدی جدول نشان می‌دهد به لحاظ احساس تبعیض، ۲۲/۴ درصد افراد در سطح پایین، ۴۹/۳ درصد در سطح متوسط و ۲۸/۳ درصد در سطح بالایی قرار دارند.

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

در این بخش با توجه به فرضیه‌های تحقیق به آزمون‌های آماری مربوطه و تعمیم نتایج نمونه به جمعیت پرداخته می‌شود. آزمون‌ها و شیوه‌های آماری مورد استفاده در این بخش عبارتند از:

آزمون فرضیه ۱: «ویژگی‌های فردی (سن، جنس، وضعیت تأهل و وضعیت مسکن) زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است».
چنانکه آمده است، در این تحقیق ویژگی‌های فردی شامل سن، جنس، وضعیت تأهل و وضعیت مسکن می‌باشد.

- بررسی تأثیر "جنس" پاسخگویان بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها:
نتایج آزمون آماری در این بررسی برای مقایسه میزان برخورداری افراد از اعتماد

اجتماعی در دو گروه آورده شده است. گروه اول شامل زنان و گروه دوم را مردان تشکیل داده‌اند.

بر طبق مقادیر آزمون در این تحقیق و با قبول خطای بیش از ۰/۰۵ و درجه اطمینان کمتر از ۰/۹۵ میتوان نتیجه گرفت بین این دو گروه از نظر میزان برخورداری از انواع شاخص‌های اعتماد اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد.

- بررسی تاثیر "سن" پاسخگویان بر میزان اعتماد اجتماعی آنها:

بر اساس آزمون پیرسون بدست آمده (0/390-) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ (۰/۰۰۰) و درجه اطمینان بیشتر از ۰/۹۹ میتوان گفت بین میزان سن افراد و میزان اعتماد تعمیم یافته آنها رابطه معناداری وجود دارد. لازم به ذکر بر اساس سطح معناداری بالای ۵ درصد بقیه شاخص‌های اعتماد اجتماعی با سن رابطه معناداری ندارند.

بر اساس آزمون پیرسون بدست آمده (0/141-) با قبول خطای حدود ۰/۰۵ (۰/۰۵۱) و درجه اطمینان حدود ۰/۹۵ میتوان گفت بین میزان سن افراد و میزان اعتماد اجتماعی آنها با تسامح رابطه معناداری وجود دارد.

- بررسی تاثیر "وضعیت تأهل" پاسخگویان بر میزان اعتماد اجتماعی آنها:

در این تحقیق نتایج آزمون آماری برای مقایسه میزان اعتماد اجتماعی در دو گروه آورده شده است. گروه اول شامل افراد متأهل و گروه دوم را افراد مجرد تشکیل داده‌اند. بر طبق مقدار آزمون t (3/625-) و با توجه به درجه آزادی $d.f=187$ ، با قبول خطای کمتر از ۰/۰۱ (0/۰۰۰) و درجه اطمینان بیشتر از ۰/۹۹ میتوان نتیجه گرفت بین این دو گروه از نظر میزان اعتماد تعمیم یافته تفاوت معناداری وجود دارد. لازم به ذکر است بر اساس سطح معناداری بالای ۵ درصد بقیه شاخص‌های اعتماد اجتماعی با وضعیت تأهل رابطه معناداری ندارند.

بر طبق مقدار آزمون t (0/993-) و با توجه به درجه آزادی $d.f=175$ ، با قبول خطای بیش از ۰/۰۵ (0/322) و درجه اطمینان کمتر از ۰/۹۵ میتوان نتیجه گرفت بین این دو گروه از نظر میزان اعتماد اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد.

- بررسی تاثیر "وضعیت مسکن" پاسخگویان بر میزان اعتماد اجتماعی آنها:

در این تحقیق نتایج آزمون آماری t مستقل برای مقایسه میزان برخورداری افراد از اعتماد اجتماعی در دو گروه آورده شده است. گروه اول شامل افراد مالک و گروه دوم

بررسی جامعه‌شناختی تأثیر احساس تبعیض بر اعتماد اجتماعی اقلیت‌های دینی .....

را افراد مستأجر تشکیل داده‌اند.

بر طبق مقادیر آزمون t و با قبول خطای بیش از $0/05$ و درجه اطمینان کمتر از $0/95$ میتوان نتیجه گرفت بین این دو گروه از نظر میزان برخورداری از انواع شاخص‌های اعتماد اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد.

بر طبق مقدار آزمون t ($-0/399$) و با توجه به درجه آزادی $d.f=180$ ، با قبول خطای بیش از $0/05$ ($0/690$) و درجه اطمینان کمتر از $0/95$ می‌توان نتیجه گرفت بین این دو گروه از نظر میزان اعتماد اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد.

آزمون فرضیه ۲: «پایگاه اجتماعی - اقتصادی زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است».

جدول (۴): رابطه بین "پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد و میزان برخورداری آن‌ها از شاخص‌های اعتماد اجتماعی"

میزان اعتماد نهادی	میزان اعتماد تعمیم یافت	میزان اعتماد بین شخصی	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
.083	.187(*)	-.061	Pearson Correlation
.273	.012	.415	Sig. (2-tailed)

جدول شماره ۴ رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد و میزان برخورداری آن‌ها از شاخص‌های اعتماد اجتماعی را نشان می‌دهد.

براساس آزمون پیرسون بدست آمده ($0/187$) با قبول خطای کمتر از $0/05$ ($0/012$) و درجه اطمینان بیشتر از $0/95$ می‌توان گفت بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد و میزان برخورداری آن‌ها از اعتماد تعمیم یافته رابطه معناداری وجود دارد. لازم به ذکر بر اساس سطح معناداری بالای ۵ درصد بقیه شاخص‌های اعتماد اجتماعی با پایگاه اجتماعی - اقتصادی رابطه معناداری ندارند.

جدول (۵): رابطه بین "اعتماد اجتماعی زرتشتیان شهر تهران و پایگاه اجتماعی - اقتصادی"

متغیر	آماره	پایگاه اجتماعی - اقتصادی
میزان	Pearson Correlation	.170(*)
اعتماد اجتماعی	Sig. (2-tailed)	.027

در جدول شماره ۵ براساس آزمون پیرسون بدست آمده (0/170) با قبول خطای کمتر از ۰/۰۵ (۰/027) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۵ میتوان گفت بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد و میزان برخورداری آنها از اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. لازم به ذکر است با توجه به مقدار آزمون پیرسون شدت رابطه بین دو متغیر در حد ضعیف می باشد و مقدار مثبت همبستگی نشان از رابطه مستقیم بین دو متغیر است بدین معنا که هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی افراد بالاتر باشد میزان اعتماد اجتماعی آنها بالاتر است و بر عکس هر چه پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین تر باشد میزان اعتماد اجتماعی نیز پایین تر است.

آزمون فرضیه ۳: «احساس تبعیض زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آنها موثر است».

جدول (۶): رابطه بین "میزان احساس تبعیض افراد و میزان برخورداری آنها از شاخص های

اعتماد اجتماعی"

احساس تبعیض	میزان اعتماد	میزان اعتماد	میزان اعتماد
بین شخصی	تعمیم یافته	میزان اعتماد	میزان اعتماد نهادی
Pearson Correlation	.024	-.198(**)	-.493(**)
Sig. (2-tailed)	.734	.005	.000

جدول شماره ۶ رابطه بین میزان احساس تبعیض افراد و میزان برخورداری آنها از شاخص های اعتماد اجتماعی را نشان می دهد. بر اساس نتایج به دست آمده بین متغیر احساس تبعیض با شاخص های اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی رابطه معناداری وجود دارد.

بررسی جامعه‌شناختی تأثیر احساس تبعیض بر اعتماد اجتماعی اقلیت‌های دینی .....

جدول (۷): رابطه بین "اعتماد اجتماعی زرتشتیان شهر تهران و احساس تبعیض اجتماعی آنها"

متغیر	آماره	میزان احساس تبعیض
میزان اعتماد اجتماعی	Pearson Correlation	-0.432(**)
	Sig. (2-tailed)	.000

براساس آزمون پیرسون بدست آمده ($-0/432$) با قبول خطای کمتر از $0/01$ ($0/000$) و درجه اطمینان بیش از $0/99$ می‌توان گفت بین میزان احساس تبعیض افراد و میزان برخورداری آنها از اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. لازم به ذکر است با توجه به مقدار آزمون پیرسون شدت رابطه بین دو متغیر در حد متوسط می‌باشد و مقدار منفی همبستگی نشان از رابطه معکوس بین دو متغیر است بدین معنا که هر چه میزان احساس تبعیض در بین افراد بالاتر باشد میزان اعتماد اجتماعی آنها پایین‌تر است و بر عکس هر چه میزان احساس تبعیض پایین‌تر باشد میزان اعتماد اجتماعی نیز بالاتر است.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

این تحقیق به دنبال ایجاد نگاهی نو و توصیفی جدید از وضعیت اعتماد اجتماعی اقلیت‌های دینی در ایران می‌باشد. در این پژوهش، از میان سه اقلیت دینی مسیحی، یهودی و زرتشتی که ریشه الهی دارند، در قانون اساسی ایران به رسمیت شناخته شده و در مجلس نماینده دارند، اقلیت زرتشتی برای بررسی انتخاب شده‌است. در این تحقیق زرتشتیان به دلیل مهاجر نبودن، ایرانی اصیل بودن، با سابقه حدود ۳۰ قرن زندگی در ایران، هم زیستی مسالمت‌آمیز و سازگاری بیشتر با مسلمانان و همچنین به علت به وجود آمدن مشکلاتی برای پست‌های مدیریتی در برخی نهادها و به این علت که پژوهش جامعه‌شناختی میدانی در بین این اقلیت اصیل ایرانی صورت نگرفته است، به عنوان موضوع پژوهش، برای بررسی انتخاب شده‌است. همچنین زرتشتیان شهر تهران به این

دلیل انتخاب شده‌اند که این شهر مرکز و پایتخت ایران است و زرتشتیان این شهر از اصالت و قدمت برخوردارند و زرتشتیان سایر شهرها (یزد، کرمان، اصفهان، شیراز و...) نیز در سالهای گذشته به این شهر مهاجرت کرده‌اند و از کثرت مناطق محلی زرتشتی‌نشین و از جامعیت برخوردار است. همچنین به علت اینکه برجسته‌ترین موبدان و نخبگان زرتشتی، مهمترین مراکز فرهنگی اجتماعی و انجمن‌های زرتشتیان کشور در این شهر وجود دارد.

پژوهش حاضر به صورت کمی و با استفاده از روش پیمایشی، انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش را جامعه زرتشتیان ساکن در شهر تهران تشکیل می‌دهند که با توجه به آمار انجمن زرتشتیان تهران، حدود هفت هزار نفر است. همچنین در این تحقیق از نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای برای مشخص نمودن پاسخ‌گویان و برای تعیین اندازه نمونه از فرمول کوکران استفاده شد و در نهایت ۲۱۰ پرسش‌نامه مورد تایید قرار گرفت.

در پژوهش حاضر فرضیه اول: «ویژگی‌های فردی (سن، جنس، وضعیت تأهل و وضعیت مسکن) زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است»، که بر اساس نظریه راجرز و پاتنام بنا شده است، بنابر یافته‌های تحقیق (به غیر از متغیر سن) رد شده است.

فرضیه دوم این تحقیق «پایگاه اجتماعی-اقتصادی زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است»، می‌باشد. طبق تحقیقات پیشین و نیز طبق چارچوب نظری تحقیق (نظریه زتومکا، اوفه و پاتنام) به نظر می‌رسید هر چه پایگاه افراد بالاتر برود میزان اعتماد اجتماعی نیز بالاتر می‌رود و نیز هر چه پایگاه افراد پایین‌تر بیاید از میزان اعتماد اجتماعی آنان کاسته می‌شود. با توجه به نتایج آزمون‌های صورت گرفته، می‌توان گفت در این تحقیق نیز بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد و میزان برخورداری آن‌ها از اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد و در جامعه زرتشتیان شهر تهران این فرضیه تایید شد؛ یعنی پایگاه اقتصادی-اجتماعی پاسخگویان بر میزان اعتماد اجتماعی آنان موثر بوده است.

فرضیه سوم این تحقیق «احساس تبعیض زرتشتیان شهر تهران بر میزان اعتماد اجتماعی آن‌ها موثر است»، بنابر یافته‌های تحقیق تأیید شده است و بین میزان احساس

تبعیض افراد و میزان برخورداری آن‌ها از اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد و با افزایش احساس تبعیض در افراد، اعتماد اجتماعی آن‌ها نیز بالا می‌رود.

از آنجا که اعتماد اجتماعی برای هر جامعه به‌ویژه در بین اقلیت‌های دینی، دارای اهمیت زیادی می‌باشد، بر مبنای یافته‌های این تحقیق برای افزایش آن در کشور باید اصلاحات ساختاری بخصوص در سازمان‌های دولتی که مورد مراجعه مردم هستند، صورت گیرد. عملکرد این سازمان‌ها باید بر مبنای ضوابط و مقرراتی باشد نه بر مبنای پارتی‌بازی، تبعیض و عدم رعایت عدالت و برابری. همچنین باید دولت رفاه به معنای ایجاد زندگی رضایت‌بخش برای عموم مردم ایجاد و فرصت‌های برابر برای آن‌ها فراهم کند، تا بتوانند در فعالیت‌های مورد نظر خود مشارکت داشته باشند و احساس طرد و تبعیض نداشته باشند. چنانکه گیدنز به دولت‌ها توصیه می‌کند که برای ایجاد رفاه اقتصادی - اجتماعی عموم مردم جامعه، اقداماتی چون بازسازی همبستگی اجتماعی براساس شرایط جدید جامعه، تأمین آزادی و امنیت اجتماعی، ایجاد اشتغال، از بین بردن اشکال مختلف طرد اجتماعی و ارائه آموزش‌های لازم همراه با مهارت‌های پایه‌ای به مردم برای دستیابی به زندگی بهتر را در دستور کار خود قرار دهند. گیدنز همچنین معتقد است برای افزایش اعتماد، دولت‌ها می‌توانند با تقویت مردم‌سالاری، افزایش گفتگوی موثر دو طرفه (بین مردم و دولت) و ایجاد مشارکت بیشتر مردم در امور، بهره‌برند (پناهی و شایگان، ۱۳۸۶: ۱۰۵).

از اینرو بنابر نتایج این تحقیق و بنابر ایده متفکران در این تحقیق دولت باید برای از بین بردن احساس تبعیض در بین اقلیت‌های دینی کشور و بالا بردن اعتماد اجتماعی آن‌ها لازم است تدابیری مانند ایجاد اشتغال و رفاه اقتصادی - اجتماعی برای اقلیت‌های دینی در جامعه، مشارکت دادن آن‌ها در امور مختلف و از بین بردن تبعیض و پارتی‌بازی در ادارات، تأمین امنیت و آزادی برای آن‌ها صورت گرفته و در کل در برنامه‌ریزی‌ها خواسته‌ها و نیازهای اقلیت‌ها را در نظر گیرد و به رعایت حقوق اجتماعی آن‌ها توجه ویژه‌ای داشته باشد.

منابع

- ازکیا، مصطفی و احمدرش، رشید (۱۳۹۴). توسعه و مناقشات پارادایمی جدید (جلد دوم)، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۳) اقلیت‌گرایی دینی؛ طراحی یک چارچوب تحلیلی، تهران: تمدن ایرانی.
- اوجاقلو، سجاد و زاهدی، محمدجواد (۱۳۸۴). «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۴، صص ۹۲-۱۲۵.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰) دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه‌ی محمد تقی دل افروز، تهران: انتشارات روش.
- پناهی، محمدحسین و شایگان، فریبا (۱۳۸۶)، «اثر میزان دینداری بر اعتماد سیاسی»، فصلنامه علوم اجتماعی، دوره ۱۴، شماره ۳۷، صص ۱۰۸-۷۳.
- زتومکا، پیوتر (۱۳۸۴) اعتماد یک نظریه‌ی جامعه‌شناختی، ترجمه‌ی فاطمه گلابی، تبریز: نشر ستوده.
- رضایی حسن آبادی، محمد (۱۳۹۰)، ارزیابی عوامل مؤثر بر ارتقاء اعتماد اجتماعی مردم نسبت به سمن‌های (سازمان‌های مردم‌نهاد، NGO) مذهبی شهرستان یزد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت امور فرهنگی و برنامه ریزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- ریتزر، جورج (۱۳۹۵) نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- سراج زاده، سید حسین، مومنی، سمیه و درویشی، هادی (۱۳۹۷)، «بررسی جامعه‌شناختی زیست اجتماعی زرتشتیان شهر تهران به عنوان یک اقلیت مذهبی»، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره هفتم، شماره ۳، صص ۴۹۷-۵۲۲.
- صالحی امیری، سید رضا (۱۳۸۸) مدیریت منازعات قومی در ایران، تهران: مرکز

تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.

غفاری، غلامرضا (۱۳۸۶)، «اعتماد اجتماعی خاص گرایانه و تعمیم‌یافته (مطالعه موردی دو محله نازی آباد و یوسف آباد شهر تهران)»، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال دوم، شماره ۲، صص ۱۹۸-۱۸۱.

غلامی، محمدرضا و علیزاده، رضا (۱۳۹۶). «تحلیل جامعه‌شناسی مفهوم غرور ملی در ایران»، فصلنامه مطالعات ملی، دوره ۱۸، ۴(۷۲)، صص ۱۳۶-۱۱۹.

کلمن، جیمز (۱۳۹۰). بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه‌ی منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۹۸). تجدد و تشخیص، ترجمه‌ی ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۹۴). پیامدهای مدرنیت، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.

محمدی، جمال و زنگنه، مهدی (۱۳۹۲). «سنجش عوامل موثر بر اعتماد شهروندان به شهرداری؛ مورد مطالعه شهروندان شهر نیشابور»، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۴، پیاپی ۴۹، شماره ۱، صص ۱۷۰-۱۵۵.

مرادی، سالار (۱۳۹۶). عوامل موثر بر اعتماد سیاسی در ایران پس از انقلاب اسلامی. رساله دکتری علوم سیاسی مسائل ایران، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

موسوی، میرطاهر (۱۳۸۴). «تحلیل مشارکت اجتماعی در تهران، رویکرد خرده فرهنگ دهقانی راجرز»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۳۳۰-۳۰۱.

وثوقی، منصور و آرام، هاشم (۱۳۸۸). «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر خلخال (استان اردبیل)»، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره ۳، صص ۱۵۳-۱۳۳.

Alesina, A. & La Ferrara E. (2000). The Determinants of Trust. NBER Working Paper, No. 7621.

Bolourchi, N. (2018). The Sacred Defense: Sacrifice and Nationalism Across Minority Communities in Post-Revolutionary Iran. Journal of the American Academy of Religion, Vol. 86, No. 3. pp. 724-758.

- Cecolin, A. (2016). Iranian Jews in Israel Between Persian Cultural Identity and Israeli Nationalism, I.B. Tauris & Co. Ltd London, New York.
- Deihey, J. (2003). Lebensbedingungen und Wohlbefinden in Europa. In Statistisches Bundesamt (ed.) Datenreport, Bundeszentrale für politische. Bildung: Bonn.
- Foltz, R. (2011). Zoroastrians in Iran: what future in the homeland?. The Middle East Journal, 65/1. pp. 73–84.
- Putnam, R. (1993). Making Democracy Work Civic Traditional in Modern Italy. Princeton: princeton University press.
- Stewart, S. (2018). Voices from Zoroastrian Iran: Oral Texts and Testimony (Vol. I: Urban Centres). Wiesbaden: Harrasowitz Verlag. (Göttinger Orientforschungen).

